

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Propaganda Araçlarından Hayyeale'l - Felâh Risalesi

Hayyeale'l-Felah Pamphlet (Tractate Of Reaching To The Salvation) As One Of Propaganda Tools Of The Committee Of Union And Progress

Taner ASLAN*

ÖZET

II. Meşrutiyetin ilanından sonra halkın meşrutiyet, meclis, hürriyet, cemiyet, kanun gibi kavramlara vakıf olmadığına anlaşılmaya üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti halkı aydınlatmak için Hayyeale'l - Felâh Risalesi'ni hazırlamıştır. Bu risale, cemiyetin kullandığı propaganda araçlarından biridir. İmzasız olarak 1326'da Selanik'te basılan risale, şekil ve muhteva açısından incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Hayyeale'l Felah, Risale, Meşrutiyet, Meclis, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kanun-ı Esasi.

ABSTRACT

Following the Second Constitutional Monarchy, it was understood that the people of the country did not have an understanding on the terms such as constitution, parliament, liberty, community and law. As a result of that, the Committee of Union and Progress had "Hayyeale'l - Felah Risalesi" (Tractate of Reaching to the Salvation) prepared to enlighten people. This tractate is one of the propaganda tools which the Committee employed. The tractate, which was printed unsigned in Thessaloniki in AH 1326 (AD 1908), was examined in terms of form and content.

KEY WORDS

Hayyeale'l Felah (Tractate of Reaching to the Salvation), Pamphlet, Constitution, Assembly, the Committee of Union and Progress, Law Principles.

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Yakınçağ tarihimizin en dikkate değer siyasî oluşumu ve hareketi olma özelliğini muhafaza eden İttihat ve Terakki Cemiyeti, açık olan bir değişime uyabilecek fennî bir yönetim biçimini tesis etmek (Hanioğlu 1981: 607), meşrutî bir hükümet kurmak, genel bir ıslahat vücuda getirmek (Şura-yı Ümmet_1903: 3); diğer bir ifadeyle Abdülhamit'i devirerek meşrutiyeti ilan etmek; adalet, hürriyet ve eşitliği sağlamak maksadını Ohri'de başlattığı askerî bir hareketle 1908'de gerçekleştirmiştir.

Cemiyet, kurulduğu andan mutlu sona ulaştığı ana kadar Abdülhamit'in 'istibdadî' idaresini yıkarak, anayasal bir düzen kurma düşüncesini basın yayın faaliyetiyle kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır. Cemiyetin önde gelen isimlerinden Mehmet Murat, *Mizan* gazetesinde neşrettiği *Iyd-ı Millî* (Millî Bayram) isimli yazısında; Abdülhamit idaresinin milleti cehalete mahkûm ettiği, her türlü gelişmeden mahrum bırakarak sefaletle düşürdüğü iddiasında bulunmuştur (Mehmet Murat 1897: 1). Ona göre, meşrutiyetin ilan edilmesiyle Abdülhamit'in 'istibdat' rejimi son bulacak ve memleketin yeniden tensik ve ihyası temin edilebilecekti. Bu düşünceden hareketle hürriyet ilan edilmiş ve memlekette bir bayram havası yaşanmıştır¹. Erkan-ı Harp Binbaşı Yanyalı Vehip Bey, meşrutiyetin ilanı günü Manastır'da Hürriyet Meydanı'nda toplanan halka; meşrutiyet idaresinin ve meşveretin milleti insan gibi yaşatacağına, adalet, müsavat ve uhuvvetin meslek-i esasları olduğuna ve devletin terakkisini Kanun-i Esasi'nin temin edeceğine dair bir konuşma yapmıştır (Ahmet Refik 1324: 84-86). Cemiyetin 39 maddeden oluşan beyannamesinde de bu hususa yer verilmiştir².

Cemiyet, 'istibdadî' devirip meşrutî bir idare tesis etmekle 'hürriyet-i tammeye mazhar' bir teşkilat vasfını kazanmıştır (Selim Kohen 1328: 43). Meşrutiyetin ilanından sonra memlekette düzeni sağlamak, Kanun-i Esasi'yi harfiyen tatbik etmek, vatanın istiklal ve bekasını temine çalışmak cemiyetin tek gayesiydi (*İkdam* 1324: 3). Ancak maksadın, 'adat ve kavanîn-i Osmaniye dâhilin-

¹ Süleyman Numan, *Musavver Muhit* gazetesinde neşrettiği bir yazısında, düzenlenen şenlikler hakkında şunları söylemiştir: "Öyle bir iştirak ki haftalarca, aylarca, geceli gündüzlü evler, dükkanlar, sokaklar, pencereler, damlar insanlarla, bayraklarla, hürriyet ve millî renkli kokartlarla, şurutlarla doldu, boşaldı." Bkz. Süleyman Numan, "İnkılabımız", *Musavver Muhit*, cilt 1, sayı 9, Kanun-i Evvel 1324, s. 1409.

² "Hükümet-i hazıranın adalet, müsavat, hürriyet gibi hukuk-ı beşeriyyeyi ihlal eden ve bütün Osmanlıları terakkiden men ile vatanı ecnebi yedd-i tasallut ve itizadına düşüren usûl-ı idaresini temîn etmektir." (Bkz. Birinci 2001: 54).

de' hareket etmek olsa da zamanla meşrutiyetin umdelerinden tedricen ayrıldığı görülmüştür (Hasan Amca 1958: 49).

Meşrutiyetle adaletin ve uhuvvetin sağlanamaması, memleketin asayişinin ve malî istikrarının temin edilememesi; bunların yanında İttihatçılarının adım adım 'halka muvazi istikamet'ten ayrılışları hoşnutsuzluğun giderek artmasına yol açmıştır (Hasan Amca 1958: 60). Ayrıca devlet memurlarının özellikle taşradaki vergi memurlarının, herkesin gelirine göre vergi tahsil edilmesi anlayışından uzaklaşarak, halka kötü muamelede bulunmaları, halkta meşrutiyet idaresine ve cemiyete olan güveni sarsmıştır (Ali Cevat 1960: 13-14). Esasında meşrutiyet karşıtı muhalif bir hareketin baş göstermesinde, cemiyetin tekelci ve başka hiçbir siyasî teşekkül ve şahıslara hayat hakkı tanımayan tavrı önemli etken olmuştur (Birinci 1990: 31-33). Bunun yanı sıra, memur terfilerinin keyfi yapılması (Bayur 1991/III: 90-91), Bâb-ı Âli ve devlet bürokrasisinde iltimasın olması (Alkan 1992: 116), istenmeyen memurların kadro dışı bırakılması hoşnutsuzluğun temelinde yatan diğer gelişmelerdir (BOA, Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, 86/32-3186). Bu gelişmeler sonucunda cemiyet, muhalifleri ve muasırlarınca 'otoriteryanizm' bir idare tesis edildiği öne sürülerek tenkit edilmiştir (Tunçay 1992: 36-41).

Meşrutiyetin ilanından sonra, memleketin iç ve dış sorunlarının ortadan kalkacağını düşünenler, çok geçmeden ümitsizliğe düşmüşler, seslerini yeni idareye duyuramayanlar muhalif bir oluşum içine girmişlerdir. Artan tepkiler *Ahrar*, *Hürriyet ve İtilaf* gibi siyasî oluşumların meydana gelmesine, *Hizb-i Cedid*, *Halaskar Zabitan* ve *31 Mart* gibi somut hadiselerin patlak vermesine yol açmıştır. Cemiyet, kendisine ve meşrutiyete karşı muhalif hareketlerin başlamasını kendinde aramamış, bunu meşrutiyet ve onun ilkelerinin halka tam manasıyla anlatılamamasında görmüş³, halka meşrutiyeti anlatmak maksadıyla üyelerinin bir kısmını bu işle görevlendirmiş (Tarcan 1946: 43), halkın aydınlatılması için muhtelif yerlere tahsil görmüş vaiz, kadı ve müftü tayin etmiş (BOA, DH.MUI, 63/36), ayrıca meşrutiyetin ilanından önce başvurulmuş neşriyat faaliyetlerine de ağırlık vermiştir.

³ Ecnebi bir gazetenin İstanbul muhabirine Müşir Fuat Paşa'nın söylediği "böyle okumak yazmak bilmeyen bir millete Kanun-i Esasi vermek caiz değildir" ifadesini başlangıçta tenkit eden İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutiyetin ilanından sonra halkın meşrutiyet ve meşruta kavramlarına dair bir malumata sahip olmağını gördükten sonra Müşir Fuat'ın ifadesinin doğruluğunu müşahede ettiği görülmektedir. Bkz. Ahmet Rıza, "Havadis-i Siyasîyye", *Meşveret*, sayı 23, 11 Teşrin-i Sanî 1312/23 Kasım 1896, s. 7.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutiyet öncesi ve sonrası halkı bilgilendirmek amacıyla risaleler yayınlamıştır. Bu risalelerin ekseriyeti propaganda amaçlı hazırlanmıştır. Meşrutiyet öncesi yayınlanan risaleler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin görüşlerinin, düşüncelerinin ve endişelerinin yanı sıra, II. Abdülhamit idaresinin menfî yönlerini ihtiva etmektedirler. Örneğin; *Vatan Tehlikede, Neler Olacak, Cemiyet-i Cedîde-i Osmaniye, İmamet ve Hilafet Risalesi* bu risalelerden bir kaçıdır. İmzasız olarak neşredilen bu risalelerde, Osmanlı Devleti'nin terakkisi için ivedilikle II. Abdülhamit idaresinin yıkılarak, anayasal meşrutî bir düzenin ihdas edilmesinin gereği üzerinde durulmuştur.

*İmamet ve Hilafet Risalesi'*nde, Abdülhamit idaresi tenkit edilmektedir. Abdülhamit'in 'müstebit', idaresinin de 'istibdat' olarak nitelendirildiği risalede; bu yönetimin ortadan kaldırılıp, yerine meşrutî bir idarenin tesis edilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Meşrutiyet idaresinin ve meşveretin İslamî olduğuna değinilmekte ve İslam tarihinden örneklerle desteklenmektedir (İmamet ve Hilafet Risalesi 1315: 19-20). Ayrıca meşrutiyet, cumhuriyet, Meclis-i Mebusan kavramlarından da bahsedilmektedir (İmamet ve Hilafet Risalesi 1315: 19-20). *Cemiyet-i Cedide-i Osmaniye'*de de meşrutiyetin ilan edilip, Meclis-i Mebusan'ın açılması ve Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasına dair düşüncelere yer verilmektedir (Cemiyet-i Cedide-i Osmaniye 1889: 11-12).

Cemiyet, halk desteği bulmak amacıyla yayınlarında dinsel objelere sıklıkla müracaat etmiştir. Bunu cemiyetin yayınladığı risalelerde açıkça görmekteyiz. Hatta bunların, muhaliflerinin kendilerini dinsizlikle suçlamalarına karşı bir savunma özelliği de taşıdığını söyleyebiliriz (Tunaya 1956: 170; Hanioglu 1986/I: 622-623).

Bu çalışmada, cemiyetin meşrutiyetin ilanından sonra halkı, meşrutiyet ve hürriyet konusunda bilgilendirmek amacıyla hazırlanan *Hayyeale'l - Felah* isimli risale şekil ve muhteva açısından incelenmiştir.

1. Hayyeale'l - Felâh Risalesinin Şekil Açısından İncelenmesi

Risalenin kapağında en üstte sülüs ile Besmele, altında aynı yazıyla sırasıyla, *Hayyeale'l Felah, Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Kardaşlarına Hediyesi*, en altta ise rika ile *Selanik 1326* yazıları yer almaktadır. Basım yeri son sayfada verilen risale, Selanik'te Rumeli Matbaasında tab edilmiştir. 20 sayfadan oluşan risale matbudur.

Risale soru cevap şeklinde hazırlanmıştır. Risalenin ikinci sayfasında yer alan girişte şu sorular yer almaktadır: *Millet Nedir? Tarihte bunların misali var*

midir? Vatan nedir ve neden sevilir? İstibdat ne demektir? İstibdadın ne zararları var? İstibdat şeran caiz midir? Meşrutiyet nedir? Meşrutiyetin ne gibi faydaları vardır? Şeri şerife muvafık mıdır? Hüükümet ne demektir? Kanun neye derler? Kanunu tasdik ve kabul itmek kimin hakkıdır? Kanuna itaat ne demektir? Cemiyet neye derler? Faydası nedir? İttihat ve Terakki Cemiyeti nedir? Ve ne için çalışıyor? İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne giren bir adama ne yapmak için buraya girdik diye sual olursa ne cevap vermelidir? Kuliip ne demektir?

Halka meşrutiyeti anlatmak ve taraftar yapmak için hazırlanan bu risalede, halkın anlayabilmesi için sade bir lisan kullanılmıştır.

2. Hayyeale'l - Felâh Risalesinin Muhteva Açısından İncelenmesi

Risaleye *Hayyeale'l – Felâh* isminin verilmesi oldukça manidardır. *Hayyeale'l – Felâh* kelimesi haydi kurtuluşa manasına gelir. Burada kurtuluşun İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde ve onun ilan ettiği meşrutiyet idaresinde olduğu gösterilir.

Meşrutiyetin ilanından iki yıl sonra kaleme alınan risalede; meşrutiyet, meşveret, meclis gibi kavramların soru cevap şeklinde ve gayet anlaşılır bir lisanla ele alındığı görülür. Bu yöntemle okuyucunun risaleyi daha iyi anlaması amaçlanmıştır.

Risalenin mukaddimesinde, Osmanlı vatandaşlarına bir ihtarda bulunulur. Osmanlı vatanının muhafazası için her Osmanlı vatandaşının vazifesinin ne olduğuna, din ve dünya işlerinin bilinmesinin gereğine, her vatandaşın vatanını canından çok sevmesi gerektiğine, memleketin gelişmesinden başka bir yolun olmadığına, terakki etmek için ne yapılması gerektiğine değinilir (s.2).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vatan ve milleti düşman saldırılarından kurtarmak maksadıyla kurulduğunu belirten yazar, girişte risaleyi niçin yazdığını da belirtir. Özellikle meşrutiyet, meclis, hukuk ve kanun gibi kavramları herkesin anlayacağı dille yazdığından bahseder. Bu sebeple bunun halka hitaben hazırlandığını söyleyebiliriz. Halkın günlük gazetelerin dilini anlamadığının bilinmesi, yazarı daha anlaşılır bir lisan kullanmaya yöneltmiştir⁴. Bu, lisan da sadeleşmenin gereğinin ortaya konulması açısından da değerlendirilebilir. Risa-

⁴ *Şura-yı Ümmet* gazetesi, Türkçe gazetelerin dilinin halk tarafından anlaşılmadığını belirten ifadelerle yer vermiştir. Bkz. "Neşriyat", *Şura-yı Ümmet*, sayı 39, 9 Teşrin-i Evvel 1319/22 Teşrin-i Evvel 1903, s. 1. Cemiyetin neşriyatlarından *Osmanlı* gazetesi, sütunlarında okuyucularına sade bir lisan kullanacağına dair haber vermektedir. Bkz. "İfade-i Mahsûsa", *Osmanlı*, sayı 1, 19 Teşrin-i Sanî 1313 / 1 Kanun-ı Evvel 1897, s. 1-2.

le soru cevap yöntemiyle ele alınmıştır. Muhataplarına risalede ki kavramların bu metotla verilmesinin daha verimli olacağı düşünülmüş olsa gerektir.

Yazar, Osmanlı milletinin tanımını yaparak, bunun gerekliliğini ortaya koymaya çalışır. Milleti; aynı dili konuşan, gelenekleri, adetleri ve ahlakları yakın, tarihleri bir ve bir devletin kanununa tabi insan topluluğu olarak tanımlar. Örnek olarak da Türkleri ve Arapları verir. Burada verilen millet tanımının modern tanımdan farklı olmadığı görülür. Risalenin kaleme alındığı dönemde milletin ne ifade ettiğinin ele alınması, bu kavramın kamuoyunda bilinir olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Risale, o dönemde millet ve devlet gibi kavramların mahiyetlerinin anlaşılmasında önemli bir rol oynamıştır (s.3-4). Risalede, Osmanlı milletinin çeşitli din ve milletlerin bir araya gelmesinden oluştuğu tanımı yapılır. Osmanlı milletini vücuda getiren milletlerin arasında dil, din ve mezhepçe ayrılık olduğu, bunların hepsine Osmanlı milleti dendiği ifade edilir. Risalede, Osmanlıcanın ehemmiyetinden de bahsedilir. Osmanlı Devleti'nde farklı dillere sahip unsurların Osmanlıca ile ortak bir lisanla birleştirildiği belirtilerek bu lisan savunulur. Farklı kavimler arasında iletişimi sağlamak amacıyla resmî bir lisan vücuda getirildiği, buna da Osmanlıca dendiği, bu lisanla da Osmanlı Devleti içindeki bütün unsurların iletişiminin sağlandığı vurgulanır. Yazar, burada Osmanlı milletinin bütünlüğünü ve Osmanlı lisanını savunur. Bu, Cemiyet'in politik görüşünü de yansıtır (s.4-5)⁵.

Risalede din ve mezhep farklılığının bir millet teşkiline engel oluşturmaya-çağı, menfaatleri ortak olanların birleşmelerinin gerekli olduğu, din ve mezhep gibi meselelerin ahireti ilgilendirdiği üzerinde durulur. Bir memlekette bir arada yaşayan Müslim ve gayrimüslimlerin vatanın imarı ve terakkisi için birlikte mücadele etmelerinin ortak menfaat gereği olduğu savunulur. Özellikle vatanın düşman tecavüzüyle karşı karşıya kaldığı bir durumda, Hıristiyanların

⁵ Farklı milletlerin bağımsızlık isteklerinin önüne geçmek için bütün etnik kimlik üzerinde üst kimlik olarak Osmanlı milleti oluşturmak için geliştirilen siyasî düşünceye Osmanlılık adı verilir (Hanioğlu 1985/V: 1389; Türköne 1992: 52; Bilsel 1940: 697). Bu siyasetle devletin sınırları dâhilinde yaşayan milletler, din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin eşit ve aynı haklara sahip bir şekilde; idarî, dinî ve hukukî haklardan faydalandırılarak devlete bağlı hale getirilmeye çalışılmıştır (Akarlı 1972: 17; Sonyel 1993: 152). Osmanlı devlet adamları bu siyaseti devletin dağılmasının önüne geçebilecek en mühim politik argüman olarak görmüşlerdir (Ortaylı 1977: 7). Jön Türkler bu ideolojiyi bir devlet politikası olarak kullanmışlardır. Hatta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin nizamnamesinde Osmanlılık ideolojisi işlenmiştir: "Maksadımız, menfaati müttehîd olduğu halde mesleken müteferrik olan ve o tefrika yüzünden telâfisi gayri kabil bir makese ma'rûz bulunan Türk, Arab, Arnavut, Ermeni, Makedonyalı, Rum, Kürd, Musevi ilh...vatandaşlarımızın kuvvetini bir noktaya cemeylemek ve bu sûretle hem bu günkü seyyiâta hitâm vermeğe ve hem de yarınki hikmet-i âdilânenin temel taşlarını ârâ-yi Umûmiye-i Osmâniyenin inzimâmiyle vaz'a çalışmaktır..." (Bkz. Kuran 1945: 272-273).

ve Müslümanların birleşerek vatani müdafaa etmelerinin mecbur olduğu vurgulanır. Birlikte hareket etmeyip ayrılık güdüldüğünde ise her ikisinin de ayrılacağı belirtilmekte ve Hıristiyanlarla Müslümanların birlikteliğinin gerekliliği örnekler verilerek açıklanır (s.5-6). Hıristiyan unsurlar için bu öngörü fazla iyimser görülmelidir. Bu risalenin yazıldığı döneme kadar, hiçbir Hıristiyan'ın bu tür bir mecburiyet hissiyle hareket etmediği ortadadır. Ancak risale yazarının, cemiyet içinde Hıristiyan unsurların bulunması ve onları cemiyetin ortak mefkûresi etrafında tutup meşrutî bir zeminde birleştirerek bir Osmanlılık ideali ortaya koymak istemesinden dolayı, bu tür bir düşünce içine girdiğini söyleyebiliriz. O dönemde yazarın bahsettiği unsurlar umumiyetle birliklilik değil, ayrılık siyaseti takip etmekteydiler. Buna Anadolu'daki azınlıklar da dâhildir. Yazar bunları siyasî emellerinden -ancak ihtirasından değil- dolayı zarurî görmektedir. Risalenin yazıldığı dönem, özellikle Balkanlarda, Makedonya'da yazarın zikrettiği Hıristiyan unsurların çeteler oluşturarak Müslüman köyleri yakıtığı, ahaliyi öldürdüğü ve ayrılık güttüğü bir dönemdir.

Risalenin Selanik'te yazılıp basılmasında, Hıristiyanların ve Müslümanların birlikteliğinin gerekliliğinin ortaya konmasında, bu bölgenin stratejik ve demografik özelliklerinin önemli rol oynadığını ifade edebiliriz. Yazar, Hıristiyan ve Müslümanların birlikte hareket etmemeleri durumunda, her iki tarafın da zarar göreceğini belirtmektedir. Bu sebeple birlikte hareket etmenin faydalarını sıralamaktadır. Bunlar şüphesiz iyi temennilerdir.

Yazar, Osmanlı milletini oluşturan unsurların ayrılmaları durumunda kendi sonlarını hazırlayacaklarını öne sürer. Bu yüzden ayrılmanın mümkün olmadığını iddia eder. Ona göre Osmanlı Devleti'nden ayrılan milletler Rusya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa'nın emperyalist devletlerinin oyuncuğu olacaktır (s.6-7). Buna örnek olarak Kırım, Kafkasya, Mısır, Bosna Hersek ve Tunus'u vermektedir. Yazar, bunların Osmanlı hükümetinin zulmünden dolayı ayrıldığını iddia eder. Bu iddia bu devletlerin kendi istekleriyle ayrıldıkları gibi bir intiba oluşturmaktadır. Bu devletler, yazarın ileri sürdüğü gibi hükümetin zulmünden değil, Batılı devletlerin zorla işgali sebebiyle Osmanlı Devleti'nden koparılmıştır. Kaldı ki bu devletler işgal edildikten sonra hepsi bağımsız birer devlet olarak da ortaya çıkmamışlardır. İstekleriyle Avrupalı devletlerin egemenliği altına da girmemişlerdir. Örneğin Avusturya Bosna Hersek üzerinde bir siyaset gütmekteydi. Keza Rusya'nın ve Fransa'nın siyaseti de bundan farksız değildi. Bu siyaset, Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve paylaşılması üzerine 1815'te Viyana'da toplanan kongrede alınan kararlarla şekillenmiştir. Bu meselede şark meselesi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu mesele üzerine tesis edilen

Avrupa siyaseti, Osmanlı toprak bütünlüğüne yönelik menfi faaliyetler taşı-maktaydı⁶. Ayrıca yazar, Kırım, Kafkasya, Mısır ve Bosna Hersek'in Osmanlı Devleti'nden ayrılmalarını, Osmanlı hükümetinin idaresizliğine bağlamaktadır. Balkan milletlerinin Osmanlı'dan ayrılmalarını sadece Osmanlı'nın idaresizliği ile açıklamak yetersizdir. Balkan uluslarının isyanlarının temelinde milliyetçilik ile Avrupalı devletlerin destekleri yatmaktadır⁷. Avrupa'nın Balkan uluslarına yardımını Osmanlı'dan ümitlerinin kesildiğinden kaynaklandığı gibi bir ifade-ye yer vermektedir. Bununla sabık dönemi tenkit etme adına tarihî hakikatler-den dahi uzaklaştığını görmekteyiz. Yazar, Osmanlı Devleti'nden ayrılan Bal-kan devletlerindeki Müslüman ahalinin karşılaştığı güçlükleri de ortaya koy-maktadır. Bunların 'istibdadın' zulmünden dolayı maariften ve ilimden mah-rum kalarak, yerlerinden edildikleri vurgulanmaktadır.

Yazar, Edirne ve Berlin Antlaşmalarıyla bağımsızlığını elde eden Yunanis-tan, Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ gibi Rumeli'deki Hıristiyanlar-ın Osmanlı Devleti'nden ayrılmalarına imkân olmadığını ileri sürmektedir. Buna delil olarak Rumeli'de yaşayan Bulgar, Rum, Sırp ve Ulahların ayrı ayrı devletlerde olduğu gibi bir millet halinde toplu olmadıklarını göstermektedir. Bundan dolayı hiçbir milletin bir toprak üzerinde hak iddia edemeyeceğini be-lirtmektedir (s.7-8). Burada Rumeli'nin demografik yapısını da vermektedir. Edirne ve Berlin Antlaşmaları'yla Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlerin de-mografik yapılarının mütecanis olmayan bir yapıya sahip olduğunu, bu yüzden onların böyle bir sorunla yüz yüze gelmediğini vurgulamaktadır.

Yazar, 9. sayfadan itibaren meşrutiyetin, istibdadın, hükümetin, kanunun ve cemiyetin tanımını yapmakta ve son olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bahsetmektedir. Bu kavramları halkın anlayacağı bir dille kaleme almakla, halk bu kavramlara vakıf olacak, dolayısıyla meşrutiyet idaresine daha bağlı hale gelecekti. Örneğin vatanı tanımlarken, vatan olmazsa ırz ve namusun, din ve ibadetin, insanlık ve selametinin olamayacağından, bu sebeple uğruna ölmekten kaçınılmaması gerektiğinden bahsedilir. Burada vatana siyasî bir mana yüklen-diği görülür. Bunda Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü muhafaza düşüncesi

⁶ Osmanlı Devleti'ni Avrupa'daki güç dengelerini altüst etmeden parçalama ve tasfiye etme sorunu Şark Meselesi kapsamında değerlendirilir (Zürcher 1998: 62).

⁷ Batılı devletlerin diplomatları aracılığıyla Osmanlı tebaasını kışkırttığı vakidir. 1884 tarihli bir belgede Tiflis'te Ermenice yayınlanan bir gazetede, yabancı diplomatların Ermenilere, devlet-lerinin silahla muavenet edeceğine dair vaatler verdiği görülmektedir (BOA, Y.EE, 97/89).

yatar. Yazarın Osmanlı milletinin devamını vatan ideali etrafında gerçekleştirme düşüncesi cemiyetin vatan anlayışını da ortaya koyar⁸.

Yazar, 'İstibdadı' bir padişahın devleti kendi keyfine göre ve adamları vasıtasıyla baskıyla yönetmesi olarak tanımlar. İstibdadın şeran caiz olmadığını Kur'an'da zalim idarelere lanet edildiğini vurgular. Halktan aldıkları vergileri halkın menfaatlerine göre değil, kendi menfaatlerine göre kullandıklarını, bu tür bir idarenin tesis edildiği memleketlerin cehaletten kurtulamayacağını, halkı mütegalibelere ezdirdiklerini, haksız yere vergiler ve yardımlar aldıklarını belirtir⁹.

Yazar, hâkim bir idarenin mensubu olduğundan sabık dönemle ilgili olarak her türlü isnadı kolaylıkla söyleyebilmektedir. Mesela; Abdülhamit'in mektep

⁸ Modern anlamda vatan kavramı, Osmanlı fikir hayatına Yeni Osmanlılarla özellikle de Namık Kemal'le girmiştir. Kemal'in 'Vatan' isimli makalesinde vatanın kutsallığı ilk defa dile getirilmiş, vatan sevgisi derinliğine işlenmiştir (Namık Kemal 1289). Namık Kemal'in vatan anlayışı İttihat ve Terakki mensuplarını etkilemiş ve vatan onların siyasî programlarının ilk sırasında yer almış, Osmanlı birliğini sağlayacak bir vasıta olarak görülmüştür. Kanun-i Esasi'nin 1. maddesinde de vatanın parçalanmaz bir bütün olduğu ibaresine yer verilmiştir. Birinci Madde: "Devlet-i Osmânîye memâlik ve kıtâat-ı hazırâyı ve eyalât-ı mümtâzeyi muhtevî ve yek vücûd olmağla hiçbir zamanda hiçbir sebeple tefrîk kabul etmez" (*Kanun-i Esasi*, Mahmut Bey Matbaası, Dersââdet 1324/1918, s. 6). Kutsallaştırılan vatan, uğruna ölenlerin vatan olduğu bir anlayışa dönüşmüştür. "Bu 10 Temmuz evlad-ı vatan can verse şayandır ki her bir lemasından bir ziyayı Hak huruşundur." (Ali Ekrem 1909: 339). II. Meşrutiyet döneminde vatan bir meskenî umumî, yani tüm Osmanlıların yaşadığı siyasal sınırların ifadesi şeklinde anlaşılmıştır (Ali Seydi 1328: 59; Hakkı Behiç 1327: 135-136).

⁹ Jön Türk neşriyatlarında 'istibdat' sıklıkla işlenmiştir. Cemiyetin yayın organlarından *Şura-yı Ümmet*'te 'istibdat' "Tebaanın revâbit-ı içtimâîyesini birer birer kırdıktan, onlar arasında hiçbir alâkâ-i millîye kalmayacak derecede kendilerini mahlûkat-ı şâire menzilesine indirdikten sonra, kendine, kendi âmâl ve menâfi-i şahsiyyesine hâdim, esir etmek." (Ali Haydar Emin 1909: 8) şeklinde ifade edilmiştir. Abdülhamit idaresinin 'istibdâd-ı idarî' şeklinde isimlendirildiği 'Kanun-i Esasi' başlıklı makalede ise 'istibdat' idaresinin maddi gelişmelerin önündeki en büyük engel olduğu ileri sürülmüştür. "İdare-i keyfiyye ve müstebîde mani-i terakki ve temeddüdür." ("Kanun-i Esasi", *Şura-yı Ümmet*, numara 128-129, 19 Kanun-ı Sâni 1323/1 Şubat 1908, s. 12-13). Gazetede, Kanun-i Esasi'nin ve hürriyetin bütün Osmanlı toplumunun en doğal hakkı olduğunu ateşli bir şekilde savunan yazıların birinde, insanın hür olduğunu, hür olmayan insanın, insanlık şerefini ve fazîletini kaybedeceğini, dolayısıyla 'istibdat' rejiminde; insanların gerçek düşünce ve faaliyetlerini ortaya koyamayacağı, güvenli bir şekilde yaşayamayacağı böylece hayvan derecesine inerek körleşip her şeye boyun eğen varlıklar olacağı belirtilmiştir. ("Hakk-ı Hürriyet", *Şura-yı Ümmet*, sayı 1, 28 Mart 1318/10 Nisan 1902, s. 3-4). İslamcılar, 'istibdadı' "Tahakküm, muâmele-i keyfiye, kuvvete istinâd ile cebir, re'y-i vâhid" şeklinde değerlendirmişlerdir. Meclis-i Tibbiye I. Azası Dr. Esat Paşa, H. Hazik 'Hürriyet' adlı risaleye yazdığı takrizde, 'istibdat' idaresinin memleketi felakete düşürdüğünden bahsetmektedir. "Devr-i istibdatta vatanımız kurtuluş ümidinden mahrum gayet vahim bir marazla malul, ölüm döşeğinde yatan bir hasta gibi idi." (Dr. Esat Paşa 1324: 8). İslamcılara göre ilimle istibdat hiçbir zaman bağdaşmaz. İstibdadın olduğu yerde ilim olmaz, gelişme ve ilerleme yakalanamaz, memleket hiçbir şekilde refaha kavuşamaz. Zira bütün şer odakları bu idarede toplanmıştır (Seyyid Mehmet Nesim 1908: 3). Cehalet ve zulüm de yine bu idarede ortaya çıkan menfi durumlardır (Mehmet Atif 1909: 324).

yapmadığını iddia eder (s.9-10). Ancak yenileşme dönemi içinde eğitime en çok II. Abdülhamit döneminde önem verildiği birçok çalışmada ortaya konmuştur¹⁰. Ayrıca, meşrutiyetin milletin işlerini meşveretle gördüğünü, hükümetin kanunsuz ve adaletsiz uygulamasını ve halka zulüm ve baskı yapmasını engellediğini ifade eder. *Senet-i seniyye* olan meşrutiyetin *ahkam-ı şeriyeye muvafık bir usul ve siyaset* olduğunu ifade eden yazar; meşrutiyet ve meşvereti dinin emrettiğini örneklerle ortaya koyar. Hazreti Muhammet'in halkın işlerini istişare ederek yaptığını, bunu da Kuran-ı Kerim'in "*ve şavirhum fil emr*"¹¹ ve "*ve emruhum şûrâ beynehum*"¹² ayetleriyle destekler¹³.

Yazar, meşrutiyetin faydalarından bahsederek, bütün sorunların meşrutiyetle düzeleceğine olan inancını ortaya koymaya çalışır. Ayrıca yazar, halkın meşrutiyetin kazanımlarını anlaması, fark etmesi ve bilmesi için hükümet ve kanun gibi kavramların izahını yapar. Hükümeti, milletin hukukunu tesis eden, kanunun hükmünü tayin eden, milletin güvenliğini, refahını sağlayan vergileri adaletle toplayan, meydana gelen problemlerin çözümü için çalışan bir heyet olarak tanımlar. Kanunu ise milletin rahat ve terakkisini sağlamak üzerine kendi isteğiyle kabul ettiği şey olarak ifade eder. Yazar, meşrutiyet hükümetinde kanunu, mebusanın ve ayanın yaptığını, kanunları mebusanın hazırladığını, padişahın vekili olan ayanın onaylamasıyla yürürlüğe girdiğini, tasdik edilen kanunu padişah dâhil hiç kimsenin bozamayacağını belirtir. Ayrıca, hükümet işlerinin nasıl ve ne şekilde yapıldığını ve yürütüldüğünü de açıklamaya çalışır. Bunun yanı sıra kanuna itaatin önemine de değinir. Kanuna herkesin itaat etmesinin gerektiğini, kanuna itaat edilmediği takdirde düzenin ve istikrarın ortadan kalkacağını söyler (s.13-14). Bu yüzden her Osmanlının kanunu her şey-

¹⁰ Bu çalışmalara örnek olarak Bayram Kodaman'ın Abdülhamit Dönemi Eğitim Sistemi isimli çalışması verilebilir.

¹¹ Ali İmran 159.

¹² Şura 42.

¹³ Ali İmran 159 ve Şura 42 ayetleri gerek yeni Osmanlılar gerekse hürriyet mücadelesi içinde bulunan bütün Jön Türklerin başvurduğu ayetlerdir. Hürriyet gazetesinde imzasız yazıda Kuran'ın dünya işlerini müşavere ile yapılmasını emrettiği vurgulanmaktadır. "*Ve şavirhüm fi'l-emr*", *Hürriyet*, numara 4, 8 Temmuz 1284/20 Temmuz 1868. Meşrutiyetin ilanından önce *Şura-yı Ümmet*'te cemiyetin diğer gazetelerine oranla meşrutiyetin İslam'a aykırı olmadığı argümanına geniş yer verilmiştir. ("*İfade-i Mahsûsa, Kader*", *Şura-yı Ümmet*, sayı 26 Nisan 1318/9 Mayıs 1902, s. 2; "*İfade*", *Şura-yı Ümmet*, sayı 25, 17 Mart 1319/30 Mart 1903, s. 1). Gazete, İslam'ı meşrutiyetin ilanı için referans olarak göstermektedir. Meşrutiyetin ilan edilme zorunluluğu üzerine üç delil öne sürmektedir. Bunlar; İslamî emirler, mantığın gereği ve siyasal zorunluluktur. (Meşrûr-i İdarenin Ezher-i Cihet-i Lüzûmunu İspat Beyanındadır", *Şura-yı Ümmet*, sayı 25 Ağustos 1319/7 Eylül 1903, s. 1). Sık sık ayet ve hadis kullanılarak savunulan düşüncelere İslamî bir dayanak aranır. Cemiyet-i İslamiyye Reis Vekili Muhiddin Efendi ile Tunalı Hilmi gibi cemiyete yakınlığıyla bilinen zatlar öne sürdükleri tezlerin haklılığını ispat etmek için hadislerle yer vermişlerdir (Özkaya 1994: 308-309).

den ve herkesten büyük bilmesi ve itaat etmesi gerektiğini vurgular (s.15). Meşrutiyetle idare edilen memleketlerin adaletle idare edildiğini, zulmün ortadan kalktığını, halka kötü muamele eden ve ülkeyi kötü idare eden hükümetlerin halk tarafından değiştirildiğini, vergilerin adil bir biçimde alındığını, hazinenin halk yararına kullanıldığını, gereksiz harcamalardan kaçınıldığını, rüşvetin ve iltimasın kaldırıldığını, ordunun ve donanmanın güçlendirildiğini, memleketin her açıdan irfan ve terakki içine girdiğini ifade eder. Devletin kapısının bütün millete açık olduğunu, herkesin kolaylıkla işini yapabildiğini ve her türlü sorunun adalet çerçevesinde hallolduğunu, mahkemelerde herkese eşit bir şekilde muamelede bulunduğunu, kanun önünde herkesin eşit olduğunu vurgular¹⁴.

Yazar, istibdat ve meşrutiyetin tanımlarını vererek mukayese yapılmasını ister. Bununla kamuoyunu meşrutiyet lehine çevirmek amaçlanır (s.10-13). Meşrutiyetin ve umdelerinin kabul görmesi için umumun bilgilendirilmesi siyaseti takip edilir. Bunda basın yayın faaliyetleri önemli rol oynar. Yazar, cemiyetin faydasından da bahseder. Cemiyetleri, devlet ve millet yararına kurulan sivil toplum kuruluşları şeklinde değerlendirir. Toplumda ferdi fikirler doğrultusunda hareket edildiğinde belli bir düzen olmayacağını, ancak bir cemiyet etrafında toplandığında ortak akılla daha faydalı işlerin yapılabileceğini belirtir. Cemiyetin önemine vurgu yaptıktan sonra cemiyetin nasıl bir cemiyet olması gerektiği üzerinde de durur. Bir kişinin bir cemiyete girerken o cemiyetin programına ve meşrutiyete sadık olup olmadığına bakması, hükümetin o cemiyeti tasdik edip etmediğine de dikkat etmesi gerektiğini vurgular (s.16). Bunlara sahip olmayan cemiyetlerin toplumun düzenini bozduğunu belirtir. Örnek olarak *İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti*'ni gösterir. Bu cemiyeti 31 Mart'ı düzenleyen, meşrutiyeti yıkarak istibdadı geri getirmeyi planlayan bir cemiyet olarak nitelendirir. Yazar, maksadı millet ve memlekete hizmet olan cemiyete dâhil olmanın doğru bir hareket olduğunu belirtir. Cenab-ı Allah'ın kudret ve hamiyet elinin de bu tür cemiyetlerle beraber olduğunu vurgular. Yazarın meşrutiyet

¹⁴ İlmiye Sınıfı ve dönemin İslamcı aydınları "münevverü'l-efkar" aneler, devletin mukadderatını meşrutî bir idarenin tesisinde görmüşlerdir. Meşrutiyet idaresini müdafaa etmişler, mevcut idarenin icraatını İslamî inanç ve esaslara göre izah ve tevil etmişlerdir (Albayrak 1987: 135). Tertip ettikleri vaazlar, konferanslar ve nasihatlerde hâkim idarenin (istibdat idaresinden bahsediliyor) gözden düşmesine ve meşrutiyetin ilanına çalışmışlardır (Mustafa Sabri Efendi, 1332: 90). İlmiye Sınıfı'nın mümtaz şahsiyetlerinden şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin meşrutiyete yazdığı methiyeler, Müslüman halkın meşrutiyet idaresini kabullenmesinde büyük rol oynamıştır. 'Mevize-i Diniye' adlı anonim bir eserde şu ifadeler yer vermiştir: "Mutlak idarede millet kuvvetini kendi aleyhinde kullanan bir zorbanın istibdat aleti, bir zalimin apaçık bir kuvveti olur. Meşrutiyet idaresinde ise millet kuvvetini kendi lehinde kullanır. Zulme, tecavüze meydan vermez." (Musa Kazım Efendi tz.: 29).

yanlısı, milletin ve devletin yararına ve hizmetine çalışan bir cemiyetten kastı İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Cemiyetin meşrutiyeti ilan etmekle memleketi istibdattan kurtaran İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin memleketin terakkisi için çalıştığını; ilmî, fennî, ziraî ve sınaî alanlarda devletin ilerlemesine gayret ettiğini, siyaseten de devletin bir bütünlük içinde bulunmasına uğraş verdiğini belirtir (s.17). Yazarın İttihat ve Terakki dışındaki oluşumları meşrutiyet karşıtı olarak gösterdiğini söyleyebiliriz. O dönemde İttihat ve Terakki kendini meşrutiyetin hamisi olarak görmekte ve başka oluşumlara hayat hakkı tanımayan tekkelci bir siyaset takip etmektedir (Birinci 1990: 31-33). Cemiyet, bu şekilde takip ettiği bir siyasetle diğer oluşumları ötekileştirerek, cemiyet karşıtı muhalif hareketlerin oluşmasına zemin hazırladığını ileri sürebiliriz.

Cemiyetin Osmanlı Devleti'ni oluşturan milletlerin uyum içinde birliğini tesis etmeye çalıştığını vurgulayan yazar, cemiyetin mebus seçiminde milletin yararına göre kanunlar yapacak, dürüst ve liyakatli kişilerin olmasına dikkat ettiğini, meşrutiyete düşman olanların maksatlarını vatandaşlara anlatarak onları her konuda aydınlattığını ve milletin hâkimiyeti için çalıştığını belirtir. Kendisinin neden İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdiğinden de bahseden yazar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne milletin ilerlemesi, zulüm ve esaretten kurtarılması, adalet, meşrutiyet ve Osmanlılığın tesisini bu cemiyette gördüğü için girdiğini savunur. Bu yüzden de cemiyeti sevdiğini ifade eden yazar, cemiyete de bütün kuvvetiyle hizmet edeceğine dair yemin ettiğini ifade eder (s.17)¹⁵. Yazar ayrıca meşrutiyet ve Osmanlılığın muhafazasına çalışan İttihat ve Terak-

¹⁵ Cemiyete yemin ile girilmekteydi. Meşrutiyetin ilanından sonra cemiyete yeminle girilmesi meselesi üzerinde tartışmalar yapıldığı görülmektedir. Meşrutiyetin ilanından sonra Kanun-i Esasi'ye ve cemiyete bağlılık yemini şu şekilde olmaktadır: "Yemin: Sevgili Padişahımızın tebaa-yı sadıklarına ihsan buyurdıkları Kanun u Esasi ahkam-ı münifine ömrüm oldukça harfiyen itaat edeceğimi ve 32 sene mukaddem bazı erazilin ihanetiyle lağvedildiği gibi yine ilerde maazallah böyle bir hal vukubulursa hürriyet-i vataniyenin muhafazası uğrunda kanımın son katresi akıncaya kadar Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne yardım edeceğimi ve her kim cemiyet aleyhinde ika-ı fesada cür'et eylerse elimle öldüreeceğimi ve bize bu lütfü bahşeden sevgili padişahımıza, din, millet ve vatanımıza kemal-i sadakat ve ubûdiyetle hizmet edeceğimi yemin ederim vallahi, billahi!" (bkz. Tarcan 1946: 31). Debre Mebusu Sabri Bey, Meclis-i Mebusan'da yemin meselesi üzerinde şu çarpıcı konuşmayı yapar: "...Biz sinesine gönlümüzü bağladığımız İttihad ve Terakki Cemiyeti evvelce pek muhterem, yıkıcı bir cemiyetti. Biz o yemini 10 Temmuzdan evvel yapmıştık? Fakat işitiyorum ki 10 Temmuzdan sonra da cemiyete yeminle girenler varmış. Böyle şey olmaz. Çünkü 10 Temmuzdan sonra ihtilalci cemiyet yok. Yapıcı yani siyasî bir cemiyet, daha doğrusu gerçek bir siyasî parti olacaktı. Artık siyasî cereyanlara göre değişen cemiyetlere yeminle kimse giremez. Siyasî şahısların hataları memleketi felakete sürüklediği vakit o yemin ne olacak?" (bkz. Tunaya 1998/I: 402-403).

ki'nin Reval'de Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ni paylaşmasını önlediğini ileri sürer¹⁶.

Yazar, cemiyetin devletin ve milletin itibarını yükselttiğini, meşrutiyetle halkın vatanın gerçek sahibi olduğunu belirtir (s.19). Cemiyetin kulüplerinden de bahsederek, kulüplerin propagandasını yapar ve kulüplerden kaçılmaması gerektiğini vurgular. Burada memleket ve millet yararına faydalı işlerin yapıldığından, memleketin durumu hakkında bilgiler verildiğinden, gazete kitap vb okunduğundan, vaaz ve nasihat dinlendiğinden, kulübün bütün milletin evi olduğundan, burada bütün milletin işlerinin düşünüldüğünden, memleketin selametine, marifetine ve birliğine çalışıldığından bahseder. Kulübün tek maksadının vatanını ve milletini sevmek ve ona hizmet etmek olduğunu da belirtir. Bunu da sahih olmayan bir hadisle desteklemeye çalışır. "*Hubbul vatan minel iman*" (vatanı sevmek imandandır) (s.19).

Yazar, sonuç kısmında bir tembih ve ihtarda bulunur. Ey vatandaş diye hitaba başlayarak, bu vatanın miras kaldığını, meşrutiyet ilan edildikten sonra vatanın selamete erdiğini, onu muhafaza etmek için var güçle çalışılması gerektiğini belirterek, hasta olarak nitelendirilen vatanın hasta olduğuna inanılmamasını, tam tersine sağlam ve kuvvetli olduğunu savunur. Yazar, vatan sevdisından bahsederek risaleyi sonlandırır. Vatanın bizim namusumuz, bu topraklarda yatan şehitlerimiz ve ecdadımız olduğunu ifade eder. Osmanlı Devleti'nin altıyüz yıl daima ileri gittiğini bu nedenle daha da ileri gitmesi için çalışılması gerektiğini vurgular (s.19). Osmanlı vatanını müreffeh bir ülke yapmak için bütün Osmanlı vatandaşının vazifesini layıkıyla yerine getirmesi gerektiğini, fesat ve fitneden uzak durulmasını, zalimlere alet olunmamasını, birlikte hareket edilmesini isteyerek bir ihtarda bulunur. Bu şekilde hareket edildiğinde vatanın kurtuluşu ereceğini ileri sürer (s.20).

¹⁶ Reval görüşmeleri 9-10 Haziran 1908'de İngiliz Kralı III. Edward ile Rus Çarı II. Nikola arasında gerçekleşen ve Osmanlı Devleti'ni paylaşma ve parçalama amacı güdülen siyasî bir mülakatır. Reval mülakatı II. Meşrutiyetin ilanını hızlandıran bir görüşme olması açısından önemlidir. Bu görüşme Türkleri, Jön Türk mensuplarını, İttihat Terakki'nin yönetici kadrolarını ve 3. Ordu subaylarını Osmanlı Devleti'nin sonunun geldiği şeklinde yorumlar yapmaya sevk etmiştir. Bunlar bu durumun önüne geçebilmek için tek ve gerekli şartı II. Meşrutiyetin ilanında görmüşlerdir (Uçarol 1985: 332). Reval'de Osmanlı Devleti'nin paylaşımına dair bilgi için bkz. Orhan Koloğlu, "Reval'de Osmanlı Gerçekten Paylaşıldı mı?", *Tarih ve Toplum*, sayı 24, Aralık 1985, s. 16-19.

SONUÇ VE TESPİTLER

II. Meşrutiyet dönemi yoğun sosyal, iktisadî ve siyasî çalkantılara sahne oldu. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu çalkantıları uzlaşısı ile değil, tekelci bir anlayışla, hâkim bir zihniyetle önlemeye çalışmıştır. Bu önlemler arasında basın yayın faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Cemiyetin bu risalesi meşrutiyet ve İttihat ve Terakki Cemiyeti karşıtlığının arttığı bir dönemde kaleme alınmıştır. Toplumunu bilgilendirmek üzerine hazırlanan bu çalışmaya dair şu sonuç ve tespitlere yer verebiliriz:

1. Cemiyetin II. Meşrutiyetten sonra halkı tenvir etmek maksadıyla risaleler yayınlaması toplumda siyasî, iktisadî ve sosyal çalkantıların giderek arttığına somut bir delildir. Bu çalkantıların giderek artması üzerine kaleme alınan risalede bir önlem kadar, bir ihtar da görülmektedir.

2. Risale toplumu aydınlatmak için hazırlanmış olsa da cemiyetin kaygılarını da yansıtmaktadır.

3. Risalede sade bir lisan kullanılmıştır. Halkın günlük gazeteleri dahi anlamakta zorluk çektiğini bilen cemiyet, sade bir dil kullanmayı gerekli görmüştür. 1909 tarihinde kaleme alınan risalenin dilinin oldukça sade ve anlaşılır olması, dilde sadeleşmenin önemi kadar, dilde sadeleşmenin geldiği noktayı ortaya koyması açısından da oldukça dikkat çekicidir.

4. Risalede soru cevap metodunun kullanıldığını ve eğitici bir yönün bulunduğunu görmekteyiz.

5. Risalede İttihat ve Terakki Cemiyeti dışındaki cemiyetlere gidilmemesi gerektiğine dair bir ihtar da bulunmaktadır. Bu, cemiyetin başka oluşumlara hayat hakkı tanımayan tekelci tutumunu sergilemektedir.

6. Meşrutiyetle birlikte kamuoyunun gündemine daha sık gelen kavramların mahiyetinin tam anlamıyla anlaşılmadığı görülmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu durumu meşrutiyetin ilk haftalarında fark etmiş, halkı aydınlatmak için atlı görevliler oluşturmuştur. Buna rağmen toplumda meşrutiyet ve onun uzantıları ile ilgili kavramların sağlıklı bir biçimde anlaşılmadığı risalenin muhtevassından anlaşılmaktadır. Halk arasında hürriyeti bütün yasakların kalkması olarak anlayanlar olmakla birlikte, yabancı bir memlekette gelen bir rahibeye benzetenler dahi vardı (Price 1969: 92)¹⁷.

7. Risalede cemiyet yüceltilerek ona kutsiyet atfedilmektedir. Okuyuculara cemiyetin dışında bir kurtuluş yolunun aranmasının beyhude olduğu fikri verilerek, halk sindirilmeye çalışılmaktadır.

¹⁷ Örneğin hürriyet kelimesinin toplumda nasıl anlaşıldığına dair şu ifade oldukça ilginçtir: “-İrfan’la rıhtıma ne yapmaya gittiniz? -....hürriyeti görmeye gittik. -Pejuhi, bu dün İrfan’la rıhtıma gitmişler ne için biliyor musun? Selanik’ten hürriyet gelecekmiş, vapurdan çıkarken görmek için. -E.. tabi gördünüz, yakışıklı bir adam mı idi bari... Ulan Hürriyet adam mı Allah’ın kazı. -Adam olmasa yaşasın diye bağırırlar mı?”, (bkz. Hasan Amca 1958: 35).

KAYNAKLAR**a) Arşiv Kaynakları**

BOA, Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Kalemî (DH.MUİ), 63/36.

BOA, Sadrazam Kamil Paşa Evrakı, 86/32-3186.

BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE), 97/89.

b) Telif Tetkik Eserler

Ahmet Refik (Altnay) (1324), *İnkılab-ı Azim*, İstanbul, Asır Matbaası.

ALBAYRAK, Sadık (1987), *Doğunun İsyanı*, İstanbul, Risale Yayınları.

Ali Cevat (1960), *II. Meşrutiyetin İlanı ve 31 Mart Hadisesi*, (yay. haz. Faik Reşid Unat), Ankara, TTK Yay.

Ali Seydi (1328), *Kızlara Mahsûs Terbiye-i Ahlakîye ve Medenîye*, kısım-ı sâlis, (Bilumum Mekatib-i Rüşdiye ve İdadiyeye mahsus), İstanbul, Artin Asadoryan ve Mahdûmları Matbaası.

Alkan, Ahmet Turan (1992), *II. Meşrutiyet Döneminde Ordu ve Siyaset*, Ankara, Cedit Yayınları.

Bayur, Yusuf Hikmet (1991), *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 3, Ankara, TTK.

Birinci, Ali (1990), *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, İstanbul, Dergah Yayınları.

Birinci, Ali (2001), *Tarih Yolunda*, İstanbul, Dergah Yayınları.

Cemiyet-i Cedide-i Osmaniye (1889).

Dr. Esat Paşa (1324), *Hürriyet Risalesine Yazdığı Takriz*, Dersaadet, Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye-i Askeriye Matbaası.

Hakkı Behiç (1327), *Malûmât-ı Medenîye ve Ahlakîye*, Dersaadet, İkdâm Matbaası.

Hanioğlu, M. Şükrü (1981), *Bir Siyasal Düşünür Olarak Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul, Emek Matbaacılık.

Hanioğlu, M. Şükrü (1986), *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Hasan Amca (1958), *Doğmayan Hürriyet*, İstanbul, Arba Yay.

İmamet ve Hilafet Risalesi (1315), Mısır, Kanun-ı Esasi Matbaası.

Kanun-ı Esasi (1324/1918), Dersaadet, Mahmut Bey Matbaası.

Kuran, Ahmet Bedevi (1945), *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, Tan Matbaası.

Price, M. Philip (1969), *Türkiye Tarihi: İmparatorluktan Cumhuriyete Kadar*, (çev. Asım Kutludoğan), Ankara, Türkiye İş Bankası Yay.

Selim Kohen (1328), *Malûmât-ı Etfâl*, İstanbul, Artin Asaduryan Matbaası.

Sonyel, Salahi R. (1993), *Minorities And The Destruction of The Ottoman Empire*, Ankara.

Tarcan, Selim Sırrı (1946), *Hatıralarım*, İstanbul, Türkiye Yayınevi.

Tunaya, Tarık Zafer (1998), *Türkiye’de Siyasal Partiler*, cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları.

Türköne, Mümtazer (1992), *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İstanbul, İletişim Yay.

Uçarol, Rıfat (1985), *Siyasî Tarih*, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Zürcher, Erik Jan (1998), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul.

c) Makaleler

“Hakk-ı Hürriyet”, *Şura-yı Ümmet*, numara 1, 28 Mart 1318/10 Nisan 1902, s. 3-4.

“İfade”, *Şura-yı Ümmet*, numara 25, 17 Mart 1319/30 Mart 1903, s.1.

“İfade-i Mahsûsa, Kader”, *Şura-yı Ümmet*, numara 3, 26 Nisan 1318/9 Mayıs 1902, s. 2.

“İfade-i Mahsûsa”, *Osmanlı*, sayı 1, 19 Teşrîn-i Sanî 1313/1 Kanun-ı Evvel 1897, s. 1-2.

“Kanun-i Esasi”, *Şura-yı Ümmet*, numara 128-129, 19 Kanun-ı Sâni 1323/1 Şubat 1908, s. 12-13.

“Kısm-ı Edebî”, *Şura-yı Ümmet*, sayı 35, 24 Ağustos 1903, s. 3.

“Meşrût-i İdarenin Ezher-i Cihet-i Lüzûmunu İsbat Beyanındadır”, *Şura-yı Ümmet*, numara 36, 25 Ağustos 1319/7 Eylül 1903, s. 1.

“Neşriyat”, *Şura-yı Ümmet*, sayı 39, 9 Teşrîn-i Evvel 1319/22 Teşrîn-i Evvel 1903, s. 1.

“Ve şavirhüm fi’l-emr”, *Hürriyet*, numara 4, 8 Temmuz 1284/20 Temmuz 1868.

Ahmet Rıza, “Havadis-i Siyasîyye”, *Meşveret*, sayı 23, 11 Teşrîn-i Sanî 1312/23 Kasım 1896, s. 7.

Ahmet Rıza, “Sultan Murat’ın Cinneti”, *Meşveret*, sayı 13, 11 Haziran 1312/23 Haziran 1896, s. 3.

Akarlı, Engin Deniz; “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’daki Nüfusunun Dinî ve İrkî Birleşimi”, *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, sayı 59, Ağustos 1972.

Ali Ekrem, “10 Temmuz”, *Sirât-ı Müstakîm*, cilt 4, numara 98, 8 Temmuz 1326/21 Temmuz 1909, s. 339

- Ali Haydar Emin, "Delâil-i Meşveret", *Sırat-ı Müstakîm*, cilt 1, numara 2, 21 Eylül 1324/4 Eylül 1908.
- Bilsel, Cemil (1940), "Tanzimat'ın Haricî Siyaseti", *Tanzimat*, cilt 2, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Hanioğlu, Şükrü (1985), "Osmanlıcılık", *T.C.T.A.*, cilt V, İstanbul: İletişim Yayınları. *İkdam*, 26 Temmuz 1324, s. 3.
- Koloğlu, Orhan (1985), "Reval'de Osmanlı Gerçekten Paylaşıldı mı?", *Tarih ve Toplum*, sayı 24, Aralık 1985, s. 16-19.
- Mehmet Atıf, "Franmasonlar", *Beyanülhak*, cilt 1, numara 19, 26 Kanun-ı Sâni 1324/10 Şubat 1909.
- Mehmet Murat, "İyd-ı Millî", *Mizan*, sayı 3, 23 Kanun-ı Evvel 1312/4 Kanun-ı Sanî 1897, s. 1.
- Musa Kazım Efendi (tz.), "İstibdat, Hürriyet ve Hakimiyet-i Milliye", *Mevize-i Diniye*, Dersaadet: Darü't-Tibaati'l-Amire.
- Mustafa Sabri (1332), *Dini Müceddîdler Yahut Türkiye İçin Necat ve İ'tila Yollarında Bir Rehber*, İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası.
- Namık Kemal, "Vatan", *İbret*, sayı 121, 22 Muharrem 1290/10 Mart 1289.
- Ortaylı, İlber (1977), "İmparatorluk Döneminde Mahalli İdarelerin ve Belediyeciliğin Evrimi", *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*, (ed. E. Türkcan), İstanbul.
- Özkaya, R. Yücel (1994), "Tanzimat'ın Siyasî Yönden Meşrutiyete Etkileri ve Cemiyeti İslamiyye Reîs Vekîli Muhiddîn Efendi'nin Meşrutiyet Hakkındaki Düşünceleri", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu'ndan ayrı basım*, Ankara: T.T.K. Yay.
- Seyyid Mehmet Nesim, "İstibdâd İle İlim ve Maarifet", *Misbâh*, numara 1, 12 Eylül 1324/25 Eylül 1908.
- Süleyman Numan, "İnkılabımız", *Musavver Muhit*, cilt 1, sayı 9, Kanun-i Evvel 1324, s. 1409.
- Tunaya, Tarık Zafer (1956), "Türkiye'nin Siyasî Gelişme Seyri İçinde II. Jön Türk Hareketinin Fikri Esasları", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, "Tahir Taner'e Armağan", İstanbul.
- Tunçay, Mete (1992) "Siyasî Tarih (1908-1918)", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye, 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi.

EK 1:

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

HAYYEALE'L - FELÂH

**OSMANLI İTTİHAD VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN KARDAŞLARINA
HEDİYESİDİR**

SELANİK 1326

[2] Ne lazımlı şeyler var ki bilmiyoruz. Doğru bildiğimiz fikirleri bilmeyenlerimize öğretmiyoruz. Bu gidişle akıllarımızı başlarımıza toplayamayız. Her Osmanlı'nın cebinde bir ilmihâl dinisi bir de ilmihâl siyâsiyesi olmalıdır. Yani din ve dünya ilmini bilmelidir. Vatan dediğimiz bu mukaddes anayı ilim ile saklamaz isek cehâletle öldürürüz. Öyle ise Osmanlılar vazifemiz nedir bilelim. Onu oğullarımıza, kardaşlarımıza öğretelim. Ta ki aramızda bütün Osmanlı memleketinde vatan selameti nedir bilenlerimiz çok ve bilmeyenlerimiz yok olsun.

Mademki insanız, çalışıp ileri gitmek hakkımızdır. Bizimde oturup kımıldanmaz, fikrimizi akıl ve vicdânımızı millet yolunda kullanmazsak ölümlerden ne farkımız kalır. Geri kalmak bir kabâhat ise çalışmamak ve noksanlarımızı bilip düzeltmemek bin kabâhattir.

Kusurlarımızı ne ile ıslâh ederiz. Bunun için yalnız [3] kusurunu bilip yerinde oturmak yetişir mi? Böylelikle terakki olur mu? Hayır.

Kusurumuzu öğrendik ise onu bir daha yapmayalım. Vatanımızı soyuyor-sak ileri gitmesine çalışalım. Kuru laf ne aklımızı, ne de karnımızı doyurur. Kafamız bilmeli. Kolumuz işlemeli. Osmanlılar vatanı aziz canından çok sevmelidir. Öyle ise dinle kardeşim:

Biz vatan ve milletimizi düşman tecavüzünden çıkıp kurtarmak için bir cemiyet yaptık. Bu cemiyetin bir faydası oldu mu olmadı mı? Bundan sonra faydası olacak mı olmayacak mı? Gerek buralarını ve gerekse uğrunda can vereceğimize vicdanlarımızla ahd ettiğimiz millet gibi, vatan gibi, meşrutiyet gibi şeylerin ne olduğunu anlamak için herkesin anlayacağı yolda bu risaleyi yazıyoruz. O halde suali siz sorun cevabını biz verelim. Anlamadıklarımızı iyi öğrenelim.

Millet Nedir?

Millet, ekseriyetle bir lisan konuşur, adetleri, ahlakları birbirine yakın bir hükümetin kanununa tabi insandırlar. Mesela; Türkler, Araplar bir millettir.

Çünkü bunlardan her birinin dili, kanı [4] adedi tarihleri birdir.

Millet-i Osmaniye Ne Demektir: Millet-i Osmaniye; muhtelif din ve milletlere malik Türk, Arap, Arnavut, Kürt, Ermeni, Rum, Bulgar ve Yahudi gibi kavimlerin bir araya gelmesinden hâsıl olan heyettir. Bu kavimlerin arasında gerek lisanca ve gerekse din ve mezhepçe ayrılık olduğu halde bunların hepsine Millet-i Osmaniye denir. Filhakika bu muhtelif kavimlerin ayrı ayrı dilleri varsa da birbirlerine meramlarını anlatmak yazmak için bir ikinci lisanı muhtaçtırlar. Mesela: Ermeni'nin Rum'a meramını anlatması için her ikisinde birbirlerinin lisanını bilmelerine ihtiyaç var. Bunun gibi Yahudilere, Bulgarlara, Sırlara, Araplara dillerini anlatmaları için de aynı ihtiyaç mevcuttur.

Bu halde Osmanlı memleketinde bulunan bir anasır diğer anasırlara fikrini bildirmek için ayrı ayrı her birinin lisanını öğrenmeğe muhtaç kalır. Buna da imkân yoktur. Bu imkânsızlığın önünü almak için Osmanlıca lisanı vücuda gelmiştir.

Osmanlıca'yı öğrenen Arap, Kürt, Türk, Ermeni, Bulgar, Rum (ilh.) hepsine maksadını kolayca bildirebilir. [5] İşte bu kavimlerin asıl dilleri başka olmakla beraber resmî lisanları birdir. O da Osmanlıcadır. Yalnız din ve mezhep ihtilâfı bir millet teşkiline mani olabilir mi? Hayır. Millet teşkiline mani olamaz. Zira din ve mezhep meselesi en ziyade ahirete ait bir meseledir. Hâlbuki dünya işlerinde insanlar menfaatlerini unutamazlar. Ve menfaatleri bir olanların ittihat etmeleri lazımdır. Mesela: Bir İslam veya bir Hıristiyan tacir ortak olurlar. Beraber çalışır. Şimdi bunlardan birisinin İslam, ötekinin Hıristiyan olması ne şeran ve ne de aklen ortaklıklarına mani teşkil etmez. Zira ibadet zamanı gelince Müslüman olan cami-i şerife ve Hıristiyan ise kilisesine gitmekte serbesttir. Bunun gibi bir toprak üzerinde, bir memleket içinde yaşayanların Müslüman olsun, Hıristiyan bulunsun aralarında taksim olunamayacak kadar kuvvetli bir menfaat vardır. Faraza hariçten bir düşman vatana memlekete hücum etse menfaatleri vatanları müşterek olan İslam'la Hıristiyan derhal ittihat edip düşmanlarının karşısına çıkmağa mecburdur. Böyle olmayıp da birbirleriyle ayrılık, gayrılık iddiasında olsalar hariçten gelen düşman her ikisini de ayırır [6] ayrı mahvedebilir. Bir misal daha gösterelim:

Bir şehirde maâzâh kolera hastalığı, açlık, yangın, zulüm, zelzele gibi bir büyük bela musallat olsa bu İslam'dır, şu Hıristiyan'dır gibi fırkalara bakmaz. Hastalık, açlık Hıristiyan'a gelse İslam'a da gelmiş demektir. Birini ağlatsa ötekini güldürmüş olmaz. İşte bu gibi felaketlerden kurtulmak için arada müşterek bir menfaat olduğunu anlayıp yangını beraber söndürmeğe, açlığı beraber def etmeğe, zulm ü hükümetin zulmünü beraber kaldırmağa el birliğiyle çalışmazsak iki taraf cehalet yüzünden zayıf düşer. Helak oluruz. Bu da menfaatlerin müşterek olduğunu anlamamak yüzündendir. Hâsılı millet başkasının derdini kendi derdi, başkasının sevincini kendi sevinci gibi bilen insanların umumundadırlar.

Osmanlı milletini vücuda getiren İslam ve Hıristiyan kavimler birbirinden ayrılabilir mi? Şayet ayrılmış olsalar fayda mı zarar mı görürler? Osmanlılığı vücuda getiren kavimler mümkünü yok birbirinden ayrılmazlar. Zira bu ayrılık kendi menfaatlerine muzırdır o derecedeki bunlardan birisi ayrılır ayrılmaz mahv ve helak uçurumuna kendi kendini atmış olur. Memalik-i Osmaniye, Avusturya, [7] Rusya, İngiltere gibi büyük Avrupa devletleriyle sarılmıştır. Osmanlılıktan ayrılan parça tıpkı bir lokma gibi kendini bu kuvvetli devletlerin hırs ve tama dişleri arasında ezilmiş bulur.

Tarihte Bunların Misali Var Mıdır? Evet vardır. Kırım, Kafkasya, Mısır, Bosna Hersek, Tunus gibi büyük büyük memleketler evvela meliklik davasıyla o vakit ki hükümetin zulmü sebebiyle fırsat bulup Osmanlı Devleti'nden ayrıldılar. Fakat sonra çok geçmedi Mısır İngilizlerin, Kırım ve Kafkasya Moskofların, Bosna Hersek Nemçelinin, Tunus Fransa'nın pençesine düşmüştü. Bunlardan hiç birisi kendisine sahip olamadı. Bilakis ayrılmanın cezasını çekti. Osmanlı Devleti'nin bir cüz'ü iken hürriyet ve rahatı var idi. Şimdi ise başkaların esiri oldu.

Hıristiyanlardan şimdiye kadar Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükümetleri gibi son zamanda ufak ufak devletler vücuda geldi. Bunların ayrıldığı gibi Rumeli'nde ki Hıristiyanlarda Osmanlı Devleti'nden ayrılabilirler mi? Buna imkân yoktur. Filhakika Rumeli'nde Bulgar, Rum, Sırp, Ulah milletleri varsa da bunlar ayrı ayrı devletlerde [8] bir millet halinde toplu değildir. Faraza bir kaza ahali hem Rum, hem Bulgar, hem Ulah (ilh.) kavimlerden mürekkep olduğu gibi ekseriyeti İslamlar teşkil eder. Bunun için hiçbir Osmanlı unsuru bu toprak bizimdir (diyemez). Çünkü burada ahali yalnız bizimdir iddiasında bulunamaz. Şayet o kazaya Rumlar bizimdir dese bundan kat kat fazla olan İslam, Bulgar ve saire aleyhlerinde kıyam ile haklarını ispat ederler. Hâlbuki Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan gibi eski Osmanlı vilayetle-

rinin ahali ekseriyetle Rumeli'nde olduğu gibi karışık değil yalnız ekseriyetle Bulgar, Yunan ve Sırp idi. Osmanlıların o vakit idaresizliğini gören ve bizden adam olmak ümidini kesen Avrupa devletleri bunlara yardım ettiler ve bu hükümetleri vücuda getirdiler.

Bizden ayrılan bu küçük Hıristiyan devletlerinde Müslüman ahali yok mu? Onların hakları neden aranmadı?

Filhakika pek çok İslam var idi. Fakat bunların gözleri açılmamış ve aralarına ittihat sokulmamıştı. Hükümetin o vakit ki istibdadından, zulmünden, vatan hainliğinden haberleri yoktu. Buralarda Bulgar, Sırp ve Yunan hükümetleri teşkil olunduktan sonra bililtizam İslamların çoğunu türlü türlü zulümler [9] işkenceler yaparak kendi memleketlerinden kaçmağa mecbur ettiler. Kalan diğer kısmı da fikir ve maariften mahrum bırakarak aralarına nifak sokarak ehemmiyetten düşürdüler. Bu gün Kırım'da Kafkasya'da sekiz milyon ve Bulgaristan'da altı yüz binden ziyade İslam ahali varsa da aralarında hiçbir ittihat cehaletten kurtulmak için hiçbir gayret görülemiyor.

Vatan Nedir ve Neden Sevilir?

Vatan bir milletin kılıncıyla fethettiği zabtı uğrunda kanlar döktüğü topraklardır. Vatan sevilir çünkü vatan olmazsa ırz ve namus olmaz. Millet olmaz. İman ve ibadet olmaz. Selamet olmaz. Vatan sevilir çünkü vatan olmazsa insanlık olmaz. Bakınız çingenelerin itibarı yoktur. Çünkü bunların vatani yoktur. Vatanını sevmeli ve uğrunda ölmekten korkanların köçekler kadar bile olsun ehemmiyeti olamaz.

İstibdat Ne Demektir?

İstibdat bir padişahın padişahı olduğu mülkü kendi keyfine göre ve kendi adamlarıyla zulüm ederek idare itmesidir.

İstibdadın Ne Zararları Var?

Bir memlekette istibdat olursa fikirden, zulümden, [10] aklıktan cehaletten kurtulamaz. Çünkü zalim padişah adamlarının ne Allah ne de kuldan korkuları olmadığından milletin verdiği vergileri kendi zevk ü sefa, keyf ü hevalarına sarf ederler. Ahaliyi sağmal inek gibi menfaatlerine göre kullanırlar. Millete mekteb açmazlar. Yollarını, şimendiferlerini yapmazlar. Ahalinin fazla vermeğe takadi var mıdır düşünmezler. Yıldız vergiler alır. Yalandan ianeler açarlar. Bunlarla ceplerini doldururlar. Mahkemelerde haklarına bakmazlar. Rüşvet alan memur, jandarma ve tahsildarları (ilh) cezalandırmazlar. Fukarayı ehemmiyete almazlar. Müttegallibeye ezdirirler. Bir memlekette kahtlık olsa (bize ne, ahali tembel-

lik itmeseydi) derler. Hiç yardım etmezler. Eşkiyayı terbiyeye çalışmazlar. Bilakis bunlarla ortak olurlar. Asker evlatlarımızın maaşlarını, yiyeceklerini tam vermezler. Bunları ceplerine doldururlar. Arslan yavrularımızı beyhude yere hastalıktan, açlıktan kırarlar. Hamiyetli bir Osmanlı çıksa da bu yaptığınız zulümler dese devlet haindir diye zindanlarda çürütürler. Dayak altında öldürürler. Neticede millet servetten kuvvetten düşer. Düşmanlar bu fırsatı kaçırmazlar birden gelir sevgili vatanımızı elimizden kaparlar. İşte bu yüzden nice memleketler kaybettik. Yüz binlerce [11] şehit kanı döktük.

İstibdat Şeran Caiz midir?

İstibdat şeran zalim demektir. Cenab-ı Hak, Kitab-ı Kerim’inde zalimlere lanet etmiştir. *“İnnehu la yuhibbül zalimin”* çünkü müstebit ol kimsedir ki şer’i ve kanun ile amel ve hükümet etmez. Keyfe göre hükmeder. Bundan haşa Cenab-ı Hakka ortaklık iddiası çıkar. Zira *“la yüsel amma yefal”* olmak yani yaptığınızdan mesul bulunmamak yalnız Cenab-ı Kibriya’ya mahsustur. Bir padişahın bir çobana kadar her kim böyle bir iddia bulunursa ona müşrik demek caizdir.

Meşrutiyet Nedir?

Meşrutiyet milletin işlerini meşveretle görmektir. Yani millet için yapılacak kanunları milletin akıllı, vicdanlı, namus ve imanlı adamlarının dikkat ve rızası altında yapmaktır. Hükümetin adaletsiz ve kanunsuz iş görmesine ve ahaliye zulüm etmesine meydan bırakmamaktadır.

Meşrutiyetin Ne Gibi Faydaları Vardır? Şer-i Şerife Muvafık Mıdır?

Meşrutiyet ahkâm-ı şer’iyyeye tamamıyla muvafık bir usul, bir siyasettir. Zira meşveret senet-i seniyyedir. Hazreti peygamber ekser [12] işleri daima ümmet-i İslam’ın akıllarıyla danışarak yaptılar. Sahabe-i Kiram bir meclis-i meşveretin azaları idi. Harp ve sulh zamanlarında bunların rey ve fikirlerini aldılar. *“Ve şâvirhum filemr”* ve *“ve emruhum şûrâ beynehum”* _

Meşrutiyeti olan memleketler de zulüm kalkar. Zira milletin vekilleri olan mebuslar hükümetin zulüm etmesine meydan vermezler. Böyle bir hal görürlerse derhal hükümetin nazırlarını suale çekerler. İcap ederse bunları değiştirir. Yerlerine daha adaletli, daha malumatlı adamlar getirirler. Haksız vergi alınmamasına son derece dikkat ederler. Devletin hazinesindeki akçenin bir parasını bile beyhude yere sarf ettirmezler. Devletin bir senelik varidatıyla masrafını tayin ederler. Buna “bütçe” ismi verirler. Hükümeti yollar, şimendiferler yapmağa, mektepler, fabrikalar açmağa, madenleri işletmeğe, doğru memurlar kullanmağa, fukaraya iş bulmağa, ticaret ve ziraatın ileri gitmesine mecbur ederler.

Meşrutiyet sayesinde ahali zulüm görmez. Kazancından istifade eder. Rüşvet kalkar. İş bulur. Mektepte okur ilim sahibi olur. Ordumuz donanmamız kuvvetlenir. Devlet ve milletin şan ve şevkini ve bize başka devletlerin hürmeti artar. Her iş [13] adaletle görülür. “*el adliü esasü'l imran*” bu gün viran olan köyler birkaç sene sonra şenlenmeğe, güzel vatanımızın bereketli topraklarından altun fişkırmağa başlar. Ziraatın ilerlemesi, tarlaların yeni aletlerle sürülmesi yüzünden feyz ve bereket dünyayı kaplar. Çalışkan çiftçi, bu vatanın o gayur evladı pek çabuk anlar ki artık ekmeğini çalan zalimler sırtını kamçılarla çürüten tahsildarlar zabıtlar kalmamıştır. Bundan sonra millet babası bir hükümet vardır. Onun kapıları büyük küçük bilmez herkese açıktır. Onun mahkemesinde zalimle mazlum, haklı ile haksız birbirinden seçilir. Kanun karşısında herkes musavidir. Kanuna itaatin, meşrutiyete muhabbetin var mı? İbadetini ediyor musun?

İşte bunlar meşrutiyetin bereketidir.

Hükümet Ne Demektir?

Hükümet milletin hukukunu saklayan, kanunun hükmünü tamamıyla yapan, ahalinin rahat etmesine çalışan, kimsenin kimseye zulüm ve tecavüz etmesine meydan bırakmayan, vergileri zamanında adaletle toplayan, şikayetlerini dinleyen, bir memlekete bir felaket, hastalık, [14] kahtlık gelirse önünü almağa çalışan, memleketin zenginliğini ilim ve maarifini temin etmek yolunda çareler bulan bir heyettir.

Kanun Neye Derler?

Milletin dünya âdetlerini, ahlak ve ihtiyacına uygun olmak ve rahat ve terakkisini temin etmek üzerine kendi arzusuyla kabul ettiği şeye kanun denilir.

Kanunu Tasdik ve Kabul Etmek Kimin Hakkıdır?

Bir memlekete kanun yapmak (kuvve-i teşriye) tabir olunan mebusan ve ayanın hakkıdır. Bunlardan doğrudan doğruya milletin vekil ve eminleri olan mebusan kanunu kabul eder. Padişahın vekilleri sayılan ayan ise bunu tasdik eder. Artık bu tamamen kanun olur. Padişah bile olsa hiç kimse bunun hükmünü bozamaz.

Kanuna İtaat Ne Demektir?

Bir vatan içinde yaşayan her adama kanuna itaat farzdır. Zira kanuna itaat edilmeyen memlekette herkes keyfine, kuvvetine göre iş görür. Kuvvetli kuvvetsizi ezer. Kabahat, cinayet, taarruz, sirkat çoğalır. Emniyetsizlikten kimse

evinden çıkamaz hale gelir. Ticaret olmaz. Terakki edilmez. Meydan eşkiya ile eşirrâya [15] kalır. Milletin intizamı bozulur. Ortada bir deli dövüşüdür gider. Hak birbirine geçer. Fakat iş bu kadarla kalmaz. Ecnebi devletler tebaalarının tehlikede olduğunu, ticaretlerinin mahvedildiğini vesile ederek –Acemistan’a yaptıkları gibi- mahaza ordu veya donanmalarıyla müştereken gelir ve vatanımızı istila ederler. Bunun için her Osmanlı kanunu her şeyden ve herkesten büyük bilmeli ve ona riayeti üzerine farz olarak kabul etmezler.

Cemiyet Neye Derler? Faydası Nedir?

Cemiyet bir millete veyahud bir memlekete dokunan işleri daima düşünüp taşınmak isteyen insanların bir araya gelmesine denir. Cemiyet sayesinde ahalinin dağınık olan fikir ve maksatları bir düşünülür. Bir karar verilir. Eğer böyle olmayıp da herkes vatanına, ticaretine, siyasetine, ilim ve maarifine ait şeyi kendi bildiği gibi yapsa intizam olmaz. Maksat dağılır. Bunun içindir ki esir olmayan milletlerin selamet-i vatana hizmet için cemiyetler yapmağa hak ve ihtiyacı kabul olunmuştur. Fakat burada pek çok dikkat olunacak bir nokta vardır. Bir insan cemiyete dâhil olacağı zaman uzun uzadıya düşünüp taşınmalıdır. Bu cemiyeti yapanlar [16] kimlerdir. İyi adamlar mıdır? Meşrutiyete sadık mıdır? Halkı elde etmek ve ortalığı fesada vermek için mi bu cemiyeti yapıyorlar. Programlarında neler yazılıdır. Hükümet resmen kabul ve tasdik etmiş midir? Buralarını sorup öğrendikten sonra kararını vermelidir.

Zira çok kereler bir takım yalancı ve dolandırıcı adamların böyle cemiyetler yaparak ve ahalinin saflığından istifade ederek fırladıkları çevirdikleri görülmüştür. Geçen 31 Mart’ta İttihat-ı Muhammedi nam-ı mübareki altında şeriat-ı mutahharayı alet ederek İstanbul hafiyelerinin başlarına sarık sardıklarını ve istibdadı getirmek ve ehl-i İslamı birbirine kırdırmak için bir fesat cemiyeti yaptıklarını unutmamalıdır. Maâzah bu yüzden az kaldı din ve vatan elden gidiyordu. Memleketimiz taksime uğrayacak ve ırz ve namus ayaklar altında kalacaktı. Maksadı millet ve memlekete hizmet olan cemiyete dâhil olmak akıl ve şere muvafık bir harekettir. Zira “*Yedâhîi mea’l cemâati*” yani Cenab-ı Allah’ın kudret ve hamiyet eli cemiyetle beraberdir buyurulur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Nedir? Ve Ne İçin Çalışıyor?

Osmanlı milletinin resmen bayramı olan 10 Temmuz sene 1324 tarihinde milletin hükümetini ilan eden ve memleketi zalimlerin pençesinden kurtaran İttihat ve Terakki Cemiyeti bu gün umur-ı hayriye ile uğraşır. [17] Yani ilim, marifet, ticaret ve ziraatın (ilh.) ileri gitmesini temin eder bir cemiyettir. Bundan başka birde siyasî vazifesi vardır. O da Osmanlılığı vücuda getiren kavim ve

cemaatlerin birbirini anlaması ve aralarında nifak vücuda gelmesine çalışmaktır. Cemiyet meşrutiyet ne demek olduğunu herkese anlatır. Mebusan intihabında milletin saadetine, fukaranın rahatına yarayan kanunlar yapacak derecede akıl ve hamiyetli zevatın mebus olmasına yardım eder. Meşrutiyete düşman olanların maksadını vatandaşlarına anlatır. Gözlerini açar onlara gidecekleri yolu gösterir. Milletin hâkimiyeti ahalinin iyiliği için çalışır bir cemiyettir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Giren Bir Adama Ne Yapmak İçin Buraya Girdik? Diye Sual Olunsa Ne Cevap Vermelidir?

“Milletimin ilerlemesini, zulüm ve esaretten kurtulması, iki şeyin güzelce anlaşılmasında gördüm. Bunlardan birisi adalet ve meşrutiyet ve diğeri Osmanlılıktır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni seviyorum. Ve ona var kuvvetimle hizmet etmeğe din ve imanım üzerine yemin ettim. Çünkü İttihat ve Terakki Cemiyeti meşrutiyet ile Osmanlılığın muhafazasına çalıştı. Bundan sonra çalışacaktır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni seviyorum. Çünkü memleketi zalim memurlardan [18] beytülmal-i müslimini yayan hafiyelerden Reval şehrinde ecnebi devletlerin Abdülhamit'in istibdadını görerek Rumeli'yi taksim etmesinden kurtardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni seviyorum. Çünkü devlet ve milletin itibarını yükseltti. İstibdadın gözünde bir çift öküz kadar kıymeti olmayan ve türlü türlü işkencelere hakaretlere uğrayan zavallı ahalimize vatanın asıl sahibi velinimetini olduğunu anlattı. Fukaraya zulüm edenlerin Buhari-i Şerifi Cenab-ı Hakkın kelim-ı mukaddesini İstanbul hamamlarında ateşlere yakanların cezasını verdi. Cevabını vermelidir.

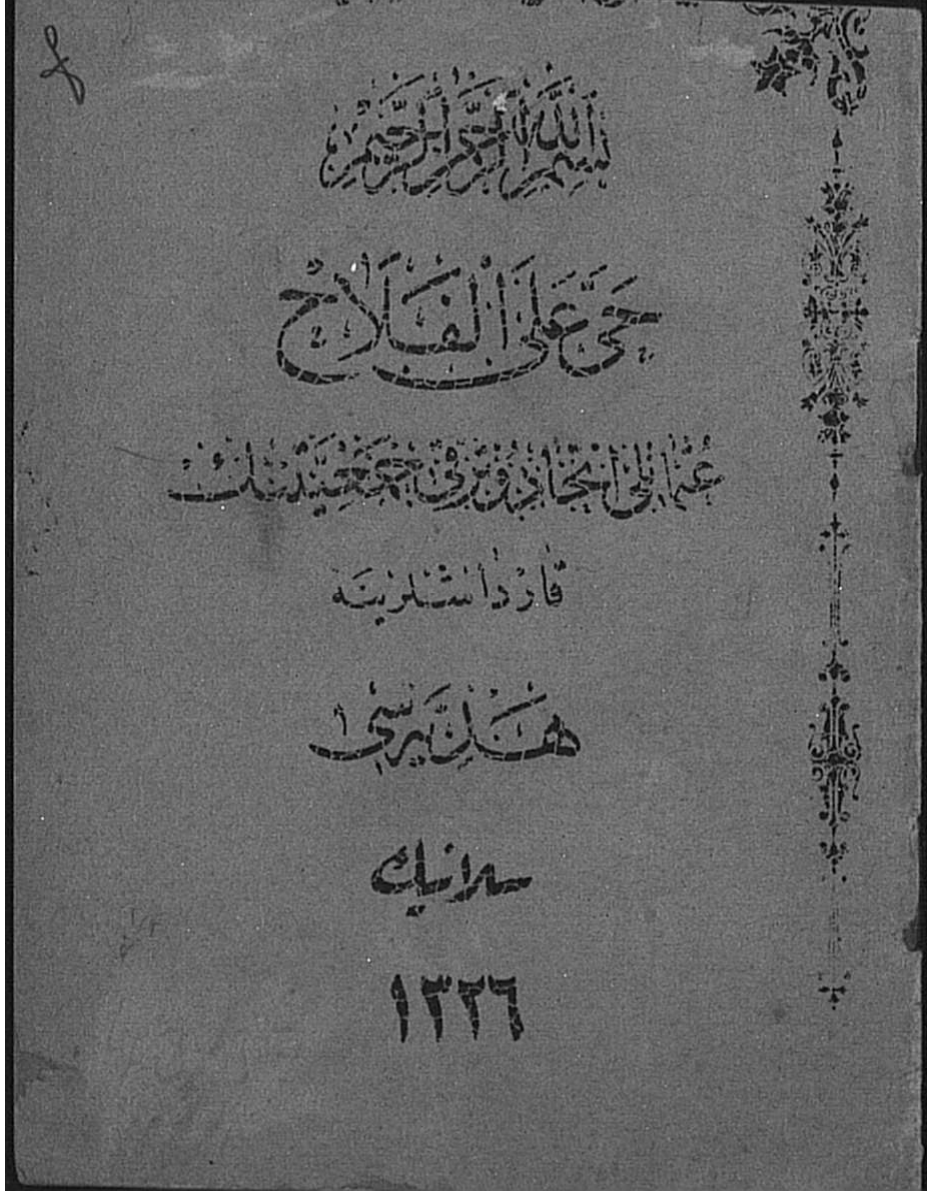
Kulüp Ne Demektir?

Bir cemiyete girenlerin, işlerini görmek, düşündüklerini söylemek, faydalı gazete ve kitapları okumak, vaaz ve nasihat dinlemek, memlekette ne oluyor ne bitiyor haber almak için edep ve terbiye ile toplandıkları mahaldir. Cemiyete giren istenildiği vakit de eğer çok ehemmiyetli işleri yoksa mutlaka kulübe gelmeli ve söylenen şeyleri can kulağıyla dinlemelidir. Çünkü kulüp, bütün memleketin evidir. İnsan kendi evinde yalnız kendi işlerini düşünür. Kendi evlatlarının rahatını hazırlar. Hâlbuki kulüp denilen mahalde bütün milletin işlerini düşünür. Bütün memleketin [19] evlatlarına, selametine, maarifine, ittihadına elinden geldiği kadar hizmet eder. Kulüplere gitmekten kaçmamalı ve burada vatan için anlatmalıyız ki insan olanın kendinden ziyade vatan ve milletini sevmesi ve ona hizmet etmesi vazifesidir. “Hubbü'l-vatan mine'l-iman” (Vatanı sevmek imandandır.)

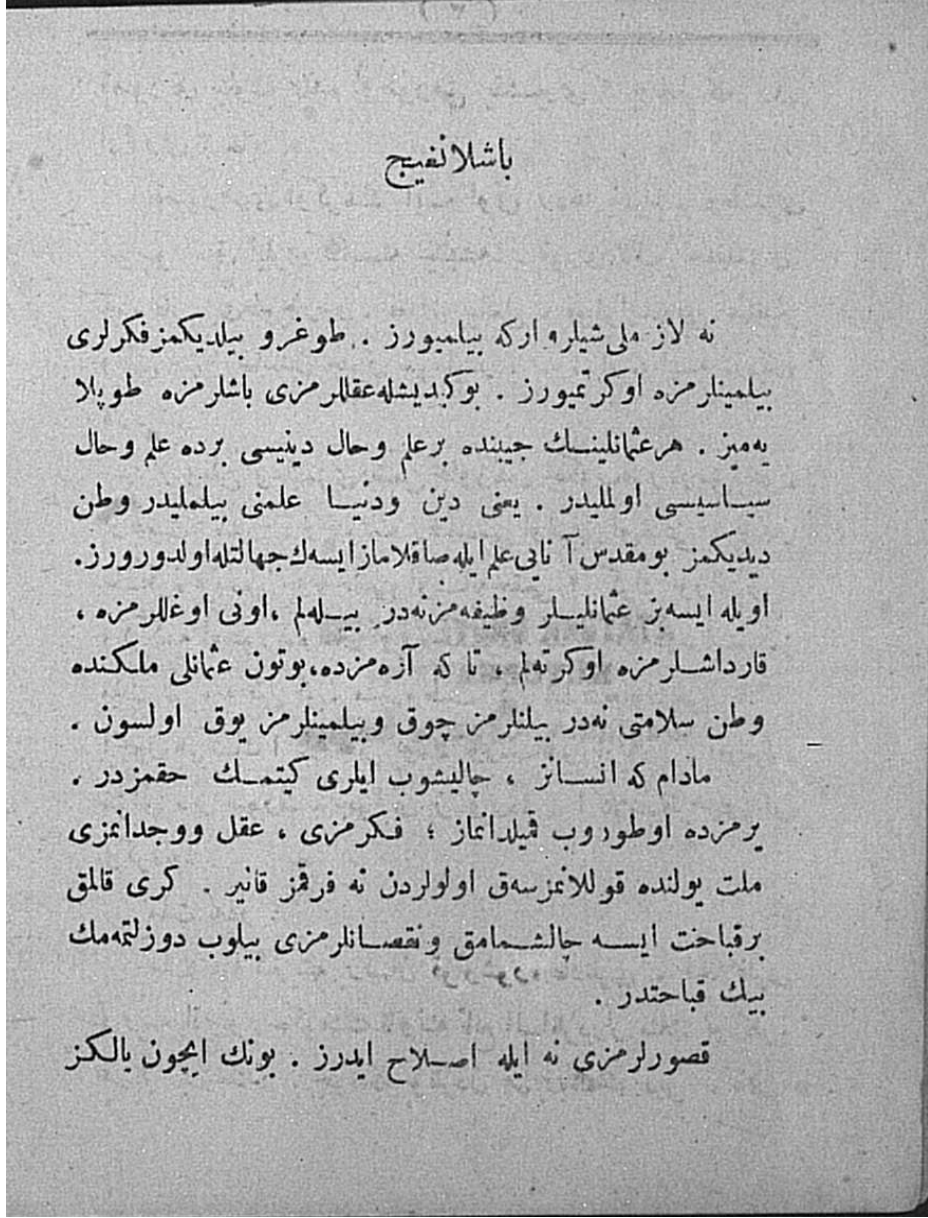
**
*

Ey vatandaş, ey sevgili kardaş, mülk ve millet senin kollarından, senin aklından, senin hamiyetinden bir şey bekliyor artık. Tembellik zamanı yetişir. İşte güzel vatanın sabahı oldu. Bu memleketler sana ecdadının mirasıdır. Onu saklamak için çalış, bir saniye aklına gelmesin ki vatan evlatları, bu Osmanlı kahramanları çalıştıktan sonra memleket ileri gitmez, vatani hasta görenlere inanca o bilakis sağlam ve pek kuvvetlidir. Kalbinde titreyen nedir? Vatan sevdası değil mi kardaş? Vatan bizim ninemiz, namusumuzdur, onu düşmanlara vermeyiz. Bu topraklarda yatan bizim şehitlerimiz, bizim babalarımızdır. Ecdadımızın altıyüz senelik tarihi var. Onlar altı yüz sene daima ileri, daima ileri gittiler. Yakışır mı ki biz yerimizde duralım. Bu zengin vatanın altın gibi topraklarını boş ve muattal [20] bırakalım. Ey kardaş asker veya memur, zengin veya fakir, esnaf veya köylü ol, ne olursan ol, vazifeni eksik bırakma. İbadet zamanı ibadetini, iş zamanı işini gör. Fesat ve fitneye uyma. Zalimlere alet olma. İttiha-da koş, düşün, yaz, kımılta, çalış, sor. İşte o zaman vatan kurtulur.

EK 2

Hayyeale'l Felah Risalesi'nin Kapağı

Hayyeale'1 Felah Risalesi'nin İlk Sayfası